

Oikoteitä suomen kielen oppimiseen

FRED KARLSSON *Finsk grammatik*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2. painos. Helsinki 1979. 258 s.

On ollut onni sille jatkuvasti kasvavalle suomea opiskelevien ulkomaalaisten ja heidän opettajiensa joukolle, joka janoaa oppimateriaalia, että Fred Karlsson on osallistunut suomen opettamiseen toisenkielisille ja yhdistettyään opetuskokemuksensa tutkijantietoihin laatinut alalle oppikirjoja. Ensin ilmestyi ruotsinkielisten tarpeisiin yleisesitys suomen rakenteesta («Finskans struktur» 1976; esiteltä Virittäjässä 1978 s. 308—312), sitten valmistui kaivattu kielioppi, »Finsk grammatik» (1978). Kielioppi kuuluu alun perin opetuspakettiin, jonka tekstiosan muodostavat Olli Nuutisen »Suomea suomeksi» -kirjat, mutta se on kuitenkin itsenäinen teos, joka sopii minkä oppikirjan täydennykseksi tahansa tai sellaisenaan oppikirjaksi.

Kieliopista on jo ehtinyt ilmestyä toinen painos, joten siitä on kertynyt kokemuksia opetustyössä. Kirjaa on käytetty ulkomaalaisten kesäkursseilla Suomessa, maamme ruotsinkielisissä oppilaitoksissa, suomen opetuksessa Ruotsissa ja erilaisten kielioppikatsausten pohjana monien maiden suomenopetuspaikoissa.

»Finsk grammatik» -kirjan käyttäjä toteaa heti sisällysluettelosta, että käsillä on tutuimman tyyppisestä eroava suomen kielioppi. Kirjassa ei ole tavanomaista jakoa äänne- ja lauseoppiin, vaan niiden asiat on yhdistetty toisiinsa. Opiskelijan ei siis tarvitse ensin lukea muototaulukoita ja erikseen etsiä lauseopin puolelta »elävää kieltä», vaan muodot opitaan käyttöyhteyksissään. Kirjan lukujen pääjako on muoto-opillinen. Muodoista esitellään ensin tunnukset ja päätteet ja niiden liittyminen vartaloon ja sitten annetaan runsaasti esimerkkejä kyseisen muodon käytöstä. Kielioppiasiat hah-

mottuvat kokonaisuudeksi opiskelijaa motivoivalla tavalla. Toisaalta tällaisesta lauseopin integroimisesta muotorakenteeseen seuraa, ettei kirjan sisällysluettelosta ole helppo löytää esim. sellaisia lauseopin kategorioita kuin objektia, subjektia, predikatiivia, adverbiaalia jne. ja niitä koskevia sääntöjä. Kirjassa on erittäin valaisevasti kirjoitettu liite »Kieliopillisten termien selityksiä» (Termförklaringar). Siihen olisi ehkä voinut lisätä sivunumeroviitteet niiden avuksi, jotka käyttävät kielioppia käsikirjana.

Kirjan johdantoluvussa kerrotaan lyhyesti suomen asemasta kielten joukossa, suomen kielen historiasta ja rakenteesta; rakenteen kuvauksen yhteydessä huomautetaan, ettei suomelle tyypillinen taivutusjärjestelmä ole niin vaikea kuin monesti luullaan. Erikseen johdannossa on jakso »Mikä on vaikeaa?» Siinä peruuksellaan vähän äskeisiä sanoja ja huomautetaan äännevaihtelujen vaikutuksesta muuten selkeään taivutukseen; muita vaikeuksia ovat sanaston vieraus ja pitkien ja lyhyiden äänteiden distinktiivinen ero, verbien sijataivutus ja objektin merkitseminen.

Johdantoluvussa ilmenevä ote tehtävään näkyy kirjassa kauttaaltaan. Lukijaa saattavat myötätuntoiset ja uusien asioiden pariin houkuttelevat ohjeet: mikä saattaa olla outoa, mitkä asiat ovat tärkeitä yleisyytensä takia, mitkä harvinaisempia jne. Lukujen alussa johdatellaan selkeästi puheena-olevaan asiaan. Esim. verbien taivutukseen päästäessä osoitetaan, millä tavalla verbintaivutus on samanlaista ja millä tavalla erilaista kuin nominien taivutus; infinitiivien käyttö substantiivien tapaan havainnollistetaan vertaamalla samoina lauseenjäseninä olevia substantiiveja ja infinitiivejä toisiinsa jne. Paikoin suomen ilmiöitä kontrastoidaan ruotsin kieleen.

Yleisen johdannon lisäksi lukijaa kehoitetaan tutustumaan ensimmäiseksi lukuihin 3 ja 7. Kolmannessa luvussa on yleiskatsaus suomen sanojen struktuuriin (mitä päätteitä ja tunnuksia nomineihin

ja verbeihin liitetään), ja luvussa 7 esitellään suomenkielisen lauseen rakentamisen pääasioita. Jo näiden lukujen perusteella opiskelijalle muodostuu kuva siitä, miten suomen pituudellaan pelottavat sanat muodostuvat ja mitä informaatiota niihin sisältyy sekä miten niistä tehdään lauseita. Järjestelmän hahmottaminen heti alussa on luonnollisesti omiaan hälventämään pelkoa urakan edessä. Kirjan suurinta antia tässä mielessä ovat 3. luvusta alkavat morfotaktiset kaaviot, jotka osoittavat, mitä muotokategorioita on olemassa ja missä järjestyksessä tunnuksot ja päätteet liitetään nomini- ja verbivartaloihin. Kun kaavioihin on liitetty esimerkkimuodot ja niiden ruotsinnot, opiskelija pystyy pian luomaan uusistakin vartaloista tarvitsemiaan muotoja. Hän on saanut samalla sekä laajat näköalat aiheeseen että turvalliset kehukset, joiden rajoissa kieltä rakentaa.

»Finsk grammatik» -teoksen esitystapa lähtee siitä, että lukijalla ei tarvitse olla ennalta tietoja suomesta. Kielioppi kuvaa suomen yleiskielen tavallisimmat muodot ja rakenteet, ja kielen tuottamisessa tarvittavat kieliopilliset säännöt on muotoiltu tältä synkroniselta kannalta. Käyttäjien huomiota lienevät eniten kiinnittäneet astevaihtelun kuvaus ilman avo- ja umpitavun käsitteitä, nominien ja verbien taivutuksen esittely ilman vokaali- ja konsonanttivartalon käsitteitä sekä eräät muut »epädogmaattiset» muodostussäännöt, kuten passiivin muodostaminen 1. infinitiivin pohjalta ja partitiivin päätteen kolmas allomorfi *-tta* (joka liitetään *e*-loppuisiin perusmuotoihin). Näistä on kirjoittanut esim. Aapo Taiminen »Finsk grammatik» -kirjan esittelyssä Sananjalan numerossa 20. Sanojen taivuttamisessa tarvitaan perusmuodon lisäksi taivutusvartalo (böjningsstam). Nomineja, joiden perusmuoto ja taivutusvartalo eroavat toisistaan, on kolme tyyppiä, nimittäin nominatiivissa *i*-loppuiset *e*-vartalot, *e*-loppuiset *ee*-vartalot ja nominatiivissa konsonanttiin

Kirjallisuutta

päätyvät sanat. Verbien taivutusmuodot rakennetaan infinitiivin vartalosta, joka saadaan, kun infinitiivin tunnus poistetaan, ja taivutusvartalosta, joka muodostetaan eri verbityypeistä erilaisin säännöin; verbit on jaettu viiteen taivutus-tyyppiin: *antaa, huomata, saada, nousta ja tulla*. (Tässä muuten kieliopin esitys ja Olli Nuutisen oppikirjan esitys eroavat hiukan toisistaan. Häirinneekö kirjojen rinnakkain käyttäjiä?) Nominien ja verbien tyyppijako, siis oikeastaan deklinaatoiden ja konjugaatioiden käyttöönotto, on opiskelijan kannalta oikotie. Samaa voisi sanoa siitä, että astevaihtelun opettaminen perustuu käsitykseen ilmiön morfologistumisesta. Vaihtelu on sidoksissa tietynlaisiin taivutusmuotoihin. Kun opiskelija muutenkin joutuu opiskelemaan kielen morfeemeja, on hyvä, että astevaihtelukin selittyy taivutuselementeistä käsin, niin ettei astevaihtelua varten tarvitse opetella tavun käsitettä ja avo- ja umpitavun vaihtelun vaikutusta poikkeuksineen. Pääsääntö on seuraava: astevaihtelun laukaisevat sellaiset suffiksit, jotka koostuvat pelkästään yhdestä konsonantista tai alkavat kahdella konsonantilla; lisäehto on, että astevaihtelukonsonantin ja suffiksin välissä on vain lyhyt vokaali tai diftongi. Kysymykseen tulevat suffiksit ovat kaasus- ja persoonapäätteitä. Pääsääntöön lisäksi tarvitaan verbien astevaihtelua varten sääntö passiivin, imperatiivin yksikön 2. persoonan ja indikaatiivin kielteisen presensin astevaihtelusta sekä tyyppien *rengas, sade ja hypätä* perusmuodon ja siitä rakennettavien muotojen asusta. (Mitenhän muuten parhaiten selitettäisiin *ajatella-* ja *paeta-*tyyppisten verbien astevaihtelu?)

Moni on varmaan suomen alkeita opettaessaan käyttänyt taivutusmuotoja astevaihtelusääntöjen pohjana luettelemalla, missä muodoissa on vahva ja missä heikko aste. Mutta Karlsson on luopunut myöskin termeistä vahva ja heikko aste. Samoin on laita Nuutisen kirjan, jossa astevaihtelun asemesta puhutaankin konsonanttivaihtelusta. Tekee mieli kysyä,

olisiko niiden tuttujen termien käyttö ollut mahdollista tässäkin oppikirjasarjassa, vaikka niiden foneettinen tausta ei olekaan esityksen lähtökohtana. Piilehän käytetyssä »stadieväxling»-termissä joka tapauksessa ajatus eri asteista. Tuntuu siltä, että oppilaiden kanssa olisi helpompi puhua kahdesta erilaisesta asteesta, sen sijaan että käyttää sanaa vaihtelu tarkoittamassa vain vahvasta asteesta heikkoon siirtymistä. (Ehkä *växling* olisi astevaihtelua näin selitettäessä suomennettäväkin sanalla *vaihto*; tietyin edellytyksin tapahtuu siis asteen vaihto.)

Lauseopin seikoista vaikeimpana opittavana ulkomaalaiset yleisesti pitävät partitiivin käyttöä. Niinpä kieliopin lukija tarttuukin uteliaana tätä sijaa käsittelevään lukuun. Karlsson esittää selkeät säännöt partitiivin ja nominatiivin sekä toisaalta partitiivin ja akkusatiivin vastakohtaisuudesta. Subjektin yhteydessä lähdetään liikkeelle jaollisten sanojen käsitteestä, joka on esitetty aikaisemmin, ja tehdään ruotsiin vertaamalla selväksi, millaiset sanat voivat olla partitiivisubjektina ja millaisissa lausetyypeissä partitiivisubjekti on mahdollinen. Nominatiiviluvussa on selitetty, milloin subjektin täytyy olla nominatiivissa, niin että opiskelija huomaa spesieskontrastin kumoutuvan transitiivi- ja predikatiivilauseissa. Niiden joukkoon olisi muuten kaiki voi lisätä muita samantapaisia lauseita, joissa on objektin tai predikatiivin kaltainen lauseenjäsän (esim. tyyppi »Lapset pitävät –sta», »Ihmiset näyttävät – – lta»). Tähän nominatiivin pakollisuussääntöön voisi vielä viitata partitiiviluvussa. Kirjan alkupuolella olevista irrallisten muotojen käänöksistä voi saada käsityksen, että suomen nominatiivia aina vastaa ruotsin definiittinen muoto ja partitiivia indefiniittinen. On vaikea sanoa, minkä verran se vaikuttaa ruotsinkieliseen lukijaan. Toivottavasti se ei vaikuta mitenkään, ja asianomaisista säännöistä käsitys joka tapauksessa korjaantuu.

Objektisäännöistä tulevat ensin parti-

tiivisäännöt tärkeysjärjestyksessä: kiellon, aspektin ja nyt lopuksi epämääräisen määrän ilmaistamisen vaikutus. Akkusatiivin yhteydessä muistutetaan, että ensin on sovellettava partitiivisääntöjä ja jos ei mikään vaadi partitiivia, on objekti merkittävä jollakin akkusatiivin päätteistä, jotka ovat *nolla*, *-n* ja *-t*.

Subjektiasioista lukiessaan jää kieliopista kaipaamaan esitystä suomessa yleisistä subjektittomista lauseista; onhan esim. ruotsinkielisillä lukijoilla taipumus keksiä oman muodollisen subjektinsa vastine suometakin. Yhteen tyyppiin subjektittomia lauseita, geneerisiin lauseisiin, tosin viitataan passiivin yhteydessä, mutta 3. persoonan ja passiivin käytön erosta ei olisi pahitteeksi tarkempi selostus. Subjektittomien lauseiden esittely sopisi lauserakenteita esittelevään seitsemänten lukuun. Siinä voisi kertoa, miten »det» ja »man» käännetään suomeksi, ja viitata myös genetiivin käyttöön subjektina. Luvussa olevan jakson »*Att ha på finska*» rinnalle sopisi myös jakso »*måste uttryck i finska*».

Fred Karlssonin kieliopin esimerkkilauseet ovat luontevaa ja sanastoltaankin käyttökelpoista kieltä. Lauseet tarjoavat monesti sisältönsä puolesta jopa keskustelun aiheita kielioppiopintojen lomaan. Jos joku Tyyne Nyrkiö tavallisten Pekojen ja Kekkosten rinnalla kummastuttaa, sitä voi pitää hyvänä ääntämis- ja kirjoitus- ja sanastollisena harjoituksena.

Kieliopin viimeistä edellinen luku on luettelomainen katsaus tärkeimpiin johdantoihin. Opiskelijan avuksi on esimerkkien viereen merkitty viittaus taiputustyyppiin ja huomautus eräiden johdosten yleisyydestä.

Viimeisessä luvussa käsitellään lyhyesti muutamia kirja- ja puhekielen eroja, ääntämis- ja muotoeroja, joita ulkomaalainen suomalaisten suusta päivittäin kuulee ja jotka on opetuksessa välttämättömä ottaa mukaan. Näiden muotojen tarjoaminen kieliopissa kaventaa sitä kieltä, joka varsinkin Suomen ulkopuolella pelkää kirjoista suomea oppineen on ylitettävä, jos hän tulee maahan kieltä kuuntelemaan.

»Finsk grammatik» on ulkoasultaan houkutteleva, taulukoineen ja laatikoineen havainnollinen ja selkeälukuinen. Siitä saavat aloittelijat nopeasti perustiedot, ja niille käyttäjille, jotka ovat opiskelleet muilla menetelmillä ja panevat joissakin yksityiskohdissa entiset esitystavat etusijalle, se antaa paljon virikkeitä.

Ruokahalu kasvaa syödessä, sanotaan, ja Karlssonin kielioppia ruotsiksi lukiesaan ja suomenkielistä laitosta odotellessaan rupeaakin toivomaan, että kirja saataisiin julkaistuksi myös ainakin englanninkielisenä.

*Eila Härmäläinen
Hannele Jönsson-Korhola*